

Dionis peva:
"Budi razumna, Arijadna,
Imaš male uši, imaš moje uši,
Stavi u njih mudru reč,
Ne treba početi tako što ćemo
se mrzeti jer se moramo voleti,
Ja sam tvoj lavirint."

Kao što su i druge žene između dva muškarca, Arijadna je između Tezeja i Dionisa. Ona prelazi od Tezeja Dionisu. Ona je počela tako što je mrzela Dionisa-Bika. Ali kada ju je Tezej, koga je vodila kroz lavirint, napustio, poneo ju je Dionis, i ona otkriva jedan drugi lavirint. "Ko sem mene zna ko je <1>Arijadna?" </1> Što će reći: Vagner-Tezej, Kozima-Arijadna, Niče-Dionis? Pitanje *ko?* ne traži za sebe osobe, već snage i volje. Tezej zaista izgleda kao uzor za jedan tekst iz *Zaratustre*, Knjiga II, "O uzvišenima". Reč je o *junaku*, veštom u odgonetanju zagonetaka, šetnjama po lavirintu i pobeđivanju bikova. Taj uzvišeni čovek predstavlja prefiguraciju teorije o nadmoćnom čoveku, u IV knjizi: on je nazvan "pokajnik duha", što je ime koje će se kasnije primeniti na jedan od odlomaka nadmoćnog čoveka (Čarobnjak). A svojstva uzvišenog čoveka ocrtavaju attribute nadmoćnog čoveka uopšte: njegov ozbiljan

duh, njegova težina, njegova sklonost da nosi teret, njegov prezir prema zemlji, njegova nemoć da se smeje i da se igra, njegova sklonost da preduzme osvetu.

Znamo da kod Ničea teorija nadmoćnog čoveka jeste kritika koja hoće da potkaže najdublju ili najopasniju mistifikaciju humanizma. Nadmoćni čovek hoće da dovede čovečanstvo do savršenstva, do potpunog dovršenja. On želi da povrati sva svojstva čovekova, da prevaziđe otuđenja, da ostvari totalnog čoveka, da čoveka stavi na mesto Boga, da od čoveka stvori jednu silu koja potvrđuje i koja samu sebe potvrđuje. Ali u stvari čovek, pa bio on i nadmoćan, uopšte ne zna šta znači potvrđivati. On predstavlja karikaturu, smešnu travestiju potvrđivanja. On misli da potvrđivati znači nositi, snositi, podržavati neki dokaz, preuzeti na sebe neki teret. On pozitivnost vrednuje prema težini onoga što nosi; on potvrđivanje meša sa naprezanjem svojih napetih <2>mišića. </2> Stvarno je sve ono što ima težinu, potvrdno je i aktivno sve ono što nosi! Pa tako životinje nadmoćnog čoveka nisu bikovi, već magarci i kamile, pustinjske životinje koje naseljavaju pusto lice Zemlje i koje umeju da nose. Bika pobeđuje Tezej, uzvišeni ili nadmoćni čovek. Ali Tezej je mnogo niži od bika, on ima samo njegov potiljak: "Trebalo bi da radi poput bika, i njegova sreća trebalo bi da miriše na zemlju, a ne na preziranje zemlje. Želeo bih da ga vidim kao belog bika kako brekćući i rićući ide ispred pluga; a njegova rika treba-

<1> *Ecce Homo* ("Tako je govorio Zaratustra", 8). </1>

<2> *Zaratustra* III, "O duhu teže" i *S onu stranu dobra i zla*, 213: "Misliti i uzeti nešto za ozbiljno, preuzeti na sebe tu težinu, za njih je to sve jedno te isto, oni nemaju nikakvog drugog iskustva." </2>

lo bi još da veliča sve zemaljsko... Stajati opuštenih mišica i ispregnute volje: to je ono najteže za sve vas, vi <3>uzvišeni!" </3> Uzvišen ili nadmoćan čovek pobeđuje čudovišta, postavlja zagonetke, ali ne zna kakva je on sam zagonetka i čudovište. On ne zna da potvrđivati ne znači nositi, uprezati, snositi ono što jeste već, naprotiv, isprezati, oslobađati, davati slobodu onome što živi. To nije opterećivanje života težinom vrhunskih, čak junačkih vrednosti, već stvaranje novih vrednosti koje će biti vrednosti života, koje će život učiniti lakim ili potvrđnim. "Trebalo da se oduči od svoje volje za junaštvom, želim da se oseća prijatno u visini, a ne samo kada se popne visoko." Tezej ne shvata da bik (ili nosorog) ima samo jednu istinsku nadmoć: to je čudesna lagana životinja u dnu lavirinta koja se isto tako prijatno oseća u visini, životinja koja ispreže i potvrđuje život.

Po Ničeou, volja za moć ima dva tonaliteta: potvrđivanje i poricanje; sila ima dva kvaliteta: akciju i reakciju. Ono što nadmoćni čovek prikazuje kao potvrđivanje, to je nesumnjivo najdublje biće čovekovo, ali to je samo ekstremna kombinacija poricanja sa reakcijom, negativne volje sa reaktivnom silom, nihilizma sa lošom savešću i resantimanom. Proizvodi nihilizma su ti koji traže da budu nošeni, reaktivne sile su te koje nose. Otuda iluzija o lažnom potvrđivanju. Nadmoćni čovek za sebe traži saznanje: on hoće da istraži lavirint ili šumu saznanja. Ali saznanje je samo maska moralnosti, naravoučenija; nit u lavirintu jeste moralna, naravopoučitelna nit. Moral, sa svoje strane, jeste jedan lavirint: maska za asketski i religiozni ideal. Od asketskog ideala do moralnog ideala, od moralnog ideala do ideala saznanja: to je uvek jedan te isti poduhvat koji se nastavlja, to je ubijanje bika, odnosno - poricanje života, poduhvat koji hoće da smoždi život pod teretom, da ga svede na njegove reaktivne sile. Uzvišeni čovek čak više i nema potrebu za Bogom da bi upregao čoveka. Čovek konačno zamenjuje Boga humanizmom, asketski ideal moralnim idealom, idealom saznanja. Čovek sam sebe opterećuje, sam sebe upreže, u ime junačkih vrednosti, u ime

vrednosti čoveka.

Nadmoćni čovek je više ljudi: vrač, dva kralja, čovek sa pijavicom, čarobnjak, poslednji papa, najodvratniji od svih ljudi, prosjak po svojoj volji i senka. Oni čine jednu teoriju, jedan niz, jednu družinu. To je zato što se oni razlikuju u zavisnosti od mesta koje zauzimaju duž niza, u zavisnosti od oblika ideala, u zavisnosti od specifične težine reakcije i tonaliteta negacije. Ali sve se to svodi na isto: to su sile lažnog, defile lažova, kao da laž nužno upućuje na laž. Čak i istinoljubiv čovek je lažov, jer krije razloge zbog kojih želi istinito, svoju mračnu strast da osuđuje život. Možda se samo Melvil može porediti sa Ničeom po tome što je stvorio jedan čudesan lanac lažova, nadmoćnih ljudi koji proističu iz "velikog Kosmopolite", od kojih svaki jamči ili čak raskrinkava drugoga kao prevaranta, ali uvek na takav način da iznova daje zamah moći <4>lažnog. </4> Zar lažno nije već u uzoru, u istinoljubivom čoveku, isto onoliko koliko i u simulacijama?

Pošto Arijadna voli Tezeja, ona učestvuje u tom poduhvatu poricanja života. Pod prividom potvrđivanja, Tezej – uzor – jeste moć poricanja, Duh negacije, veliki prevarant. Arijadna je Anima, Duša, ali reaktivna duša ili sila resantimana. Njena veličanstvena pesma ostaje tužbalica; u *Zaratuštri*, gde se najpre pojavljuje, ona se stavlja u usta Čarobnjaku: prvorazredni lažov, odvratni starac koji se kiti maskom mlade devojkice. Arijadna je sestra, ali sestra koja pokazuje resantiman prema svom bratu biku. U čitavom Ničeovom delu odzvanja potresni priziv: čuvajte se sestara. Arijadna je ta koja drži nit u lavirintu, nit naravoučenija. Arijadna je Pauk, tarantula. I ovde Niče priziva: "Uхватite se za tu <5>nit!". </5> Biće potrebno da sama Arijadna ostvari to proročanstvo (po nekim predanjima, Arijadna, kada je Tezej napusti, ne propusti da se <6>obesi). </6>

Ali šta to znači: Arijadna, kada je Tezej napusti? To znači da kombinacija negativne volje i sile reakcije, duha negacije i reaktivne duše, nije poslednja reč nihilizma. Dolazi trenutak kada volja za poricanjem raskida svoj savez sa silama reakcije, napušta ih, pa se čak i okreće protiv njih. Arijadna se besi,

<3>Zaratuštra II, "O uzvišenima". </3>

<4>Melvil, *Čovek od poverenja* (Melville, *The Confidence Man*). </4>

<5>Volja za moć II, knjiga 3, § 408. </5>

<6>Žanmer, *Dionis* (Jeanmaire, *Dionysos*). </6>

Arijadna želi da umre. To je dakle taj temeljni trenutak ("ponoć") koji najavljuje dvostruko preobraženje, kao da dovršeni nihilizam ustupa mesto svom protivniku: reaktivne sile, pošto su već same poreknute, postaju aktivne; poricanje se pretvara, postaje udarac groma čistog potvrđivanja, polemički i ludički oblik volje koja potvrđuje i prelazi u službu viška života. Nihilizam "koji je pobedio samog sebe". Naša namera nije da analiziramo to preobražavanje nihilizma, to dvostruko preobraćenje, već samo da istražimo kako ga mit o Arijadni iskazuje. Kada je Tezej napusti, Arijadna oseća kako joj se približava Dionis. Dionis-bik jeste čisto i višestruko potvrđivanje, istinsko potvrđivanje, potvrdna volja; on ništa ne nosi, on se ničime ne opterećuje, već čini manje teškim sve ono što živi. On zna ono što nadmoćni čovek ne zna: da se smeje, da se igra, da pleše, to jest da potvrđuje. On je Lagani, onaj koji se ne prepoznaje u čoveku, a naročito ne u nadmoćnom čoveku ili uzvišenom junaku, već samo u natčoveku, u nad-junaku, u nečemu drugom nego što je čovek. Trebalo je da Tezej napusti Arijadnu: "A ovo je, naime, tajna Duše: kad je napusti junak, približava joj se, u snu, <7>nad-junak".</7> Pod milovanjima Dionisa, duša postaje aktivna. Bila je toliko teška sa Tezejem, ali sa Dionisom postaje lakša, oslobođena tereta, izdužena, uzdignuta do neba. Ona saznaje da je ono za šta je nekada mislila da je aktivnost samo poduhvat osвете, nepoverenja i nadziranja (nit), reakcija loše savesti i resantimana; a dublje, ono za šta je ona verovala da predstavlja potvrđivanje, bilo je samo travestija, ispoljavanje težine, način da neko veruje kako je jak zato što nosi i preuzima na sebe. Arijadna shvata svoje razočaranje: Tezej čak nije ni bio pravi Grk, već pre neka vrsta Nemca pre Nemaca, kada se verovalo da je to što se sreće <8>Grk.</8> No Arijadna shvata svoje razočaranje u trenutku kada je to više ne brine: Dionis prilazi, a on je pravi Grk; Duša postaje aktivna, dok istovremeno Duh otkriva istinsku prirodu potvrđivanja. Tada Arijadnina pesma dobija sav svoj smisao: preobraženje Arijadne prilikom Dionisovog približavanja, gde je Arijadna Anima koja sada odgovara Duhu koji kaže da. Dionis dodaje poslednju strofu Arijadninoj pesmi, i ona postaje ditiramb. U skladu sa opštom metodom kod Ničea, pesma menja svoju prirodu i smisao, prateći onoga ko je peva, čarobnjak pod maskom Arijadne, sama Arijadna na Dionisovo uvo.

Zašto Dionis ima potrebu za Arijadnom, odnosno, da bude voljen? On peva pesmu samoće, traži <9>verenicu.</9> Dionis je bog potvrđivanja; zato je potrebno drugo potvrđivanje, kako bi i samo potvrđivanje bilo potvrđeno. Ono treba da se udvoji kako bi moglo dalje da udvaja. Niče dobro razlikuje ta dva potvrđivanja kada kaže: "Večno potvrdi-

<7>Zaratustra II, "O uzvišenima".</7>

<8>Odlomak predgovora za *Ljudsko, suviše ljudsko*, 10. Čl. takođe Arijadnino mešanje, u *Volji za moć*, I, knjiga 2, § 226.</8>

<9>Zaratustra, II, "Noćna pesma".</9>

vanje bića, ja sam večno tvoje <10>potvrđivanje". </10> Dionis je potvrđivanje bića, no Arijadna, potvrđivanje potvrđivanja, jeste drugo potvrđivanje ili postajanje-aktivnim. Sa tog stanovišta, svi Arijadnini simboli menjaju smisao kada se odnose na Dionisa umesto da ih Tezej izobličava. Ne samo što Arijadnina pesma prestaje da bude izraz resantimana, da bi postala aktivna po-traga, pitanje koje već potvrđuje ("Ko si ti ... Ja sam ta, ja sam ona koju želiš? Mene čitavu?"), nego ni lavirint više nije lavirint saznanja i morala, lavirint više nije put kojim, držeći se za nit, kreće onaj koji će ubiti bika. Lavirint je postao sami taj beli bik, Dionis-bik: "Ja sam tvoj lavi-rint". Tačnije, lavirint je sada Dionisovo uvo, lavirintsko uvo. Arijadna treba da ima uši kao Dio-nisove kako bi shvatila dionizijsko potvrđivanje, ali i da odgovori na potvrđivanje u uvo samog Dionisa. Dionis kaže Arijadni: "Ti imaš male uši, stavi u njih mudru reč", da Dionisu se još i desi da kaže Arijadni, u igri: "Zašto tvoje uši nisu još <11>duže?" </11> Dionis je tako podseća na njene greške, kada je volela Tezeja: verovala je da potvrđivati znači nositi teret, kao magarac. Ali u stvari Arijadna je sa Dionisom dobila male uši: okrugle uši zgodne za večni povratak. Lavirint više nije arhitektonski, postao je zvučni, muzički. Šopenhauer je definisao arhitekturu u funkciji dve sile, sile koja nosi i sile da se bude nošen, potpore i opterećenja, čak i ako oni teže da se pomešaju. Ali muzika se javlja kao suprotnost kada se Niče sve više odvaja od starog lažova, Vag-nera čarobnjaka: ona je Laka, čista lišenost <12>težine. </12> Zar sva ta Arijadnina trougaona istina ne svedoči o jednoj antivagnerovskoj lakoći, bližoj Ofenbahu i Štrausu negoli Wagneru? Ono što su-štinski pripada Dionisu muzičaru jeste da natera krovove da igraju, grede da se <13>ljuljaju. </13> Muzika nesumnjivo postoji i na Apolonovoj strani, kao i na Tezejevoj; ali to je muzika koja se deli prema teritorijama, sredinama, aktivnostima, etosu: radenička pesma, koračnica, plesna pesma, pesma za odmor, za piće, uspavanka... stalna ponavljanja od kojih svako ima svoju <14>teži-nu. </14> Da bi se muzika oslobodila, treba preći na drugu stranu, tamo gde zemljište podrhtava, gde se arhitekture ruše, gde se etosi mešaju, odakle izvire snažna pesma Zemlje, veliki refren koji preobražava sve napeve koje sobom nosi i vraća <15>ih. </15> **Dionis više ne poznaje nijed-nu drugu arhitekturu osim arhitekture prolazaka i pitanja.** Zar već to nije svojstveno **liedu**, izlasku sa teritorije na poziv Zemlje, ili niz vetar? Svaki od nadmoćnih ljudi napušta svoju oblast i kreće ka Zaratustrinoj pećini. Ali samo ditiramb se širi po Zemlji i venčava se sa njom celom. Dionis više nema teritoriju jer je on svuda po <16>Zemlji. </16> Zvučni lavirint je pesma Zemlje, Refren, večni povratak lično.

<10>Dionisovi ditirambi, "Slava je večnost". </10>

<11>Sumrak idola, "Šta to Nemci gube". </11>

<12>Slučaj Wagner. </12>

<13>Čf. Marsel Detjen, *Dionis pod vedrim nebom* (Marcel Detienne, *Dionysos a ciel ouvert*), p. 80-81 (i Evripidove *Bahantkinje*). </13>

<14>Čak i svojim životinjama Zaratustra kaže: večni povratak, "vi ste o tome već ispevale pesmu sa napevom" (III, "Iscljenik" § 2). </14>

<15>Čf. različite strofe "Sedam pečata", *Zaratustra* III. </15>

<16>Povodom pitanja "utočišta", odnosno teritorije Boga, čf. Žanmer, str. 193 ("Prona-lazimo ga svuda, a ipak on nigde nije kod kuće... On se više nagoveštavao nego što se na-metao..."). </16>

Ali čemu suprotstavljati dve strane kao istinito i lažno? Zar moć lažnog nije ista sa obe strane, zar Dionis nije veliki lažov, "istinski", najveći Kosmopolita? Zar umetnost nije najveća moć lažnog? Između visokog i niskog, sa jedne na drugu stranu, postoji značajna razlika, distanca koja mora biti potvrđena. Pauk uvek iznova popravlja svoj krov, a škorpija neprestano bode; svaki nadmoćni čovek zakovan je za svoj sopstveni podvig, koji ponavlja kao cirkusku tačku (i baš tako je i IV knjiga *Zaratustre* ustrojena, kao neko veliko slavlje Neuporedivih, kod Remona Rusela, ili kao marionetska predstava, kao opereta). Svaki od tih glumaca ima jedan nepromenljiv uzor, utvrđen oblik koji uvek možemo nazvati istinskim, mada i on može biti "lažan" koliko i njegove reprodukcije. To je kao falsifikator u slikarstvu: ono što on kopira od originalnog slikara jeste forma koja se može nazvati isto onoliko lažnom koliko i kopije; ono što dopušta da mu izmakne jeste preobražaj ili transformacija originala, nemogućnost da mu se pripiše bilo kakva forma, ukratko, kreacija. Zato nadmoćni ljudi jesu samo *najniži stupanj* volje za moć: "Neka bolji od vas uzmognu da pređu na drugu stranu! Vi predstavljate <17>stupnjeve!" </17> Sa njima volja za moć predstavlja samo htenje da se prevari, htenje da se uzme, htenje da se ovlada, iscrpljen bolestan život koji maše protezama. Same njihove uloge jesu proteze koje ih drže uspravnim. Samo Dionis, umetnik stvaralac, doseže moć preobražaja putem kojeg on postaje, svedočeci o životu koji šiklja; *on uznosi moć lažnog do stupnja koji se više ne ostvaruje u formi, već u transformaciji* – "vrlina koja daje", ili stvaranje mogućnosti života: transmutacija. Volja za moć je kao energija, plemenitom se naziva ona koja je kadra da se transformiše. Bedni su ili niski oni koji samo umeju da se maskiraju, da se preoblače, to jest da preuzmu nekakav oblik, i da se drže tog oblika koji je uvek isti.

Preći od Tezeja Dionisu za Arijadnu je pitanje klinike, zdravlja i ozdravljenja. Za Dionisa takođe. Dionisu je Arijadna potrebna. Dionis je čisto potvrđivanje; Arijadna je Anima, udvojeno potvrđivanje, ono "da" koje odgovara na "da". Ali udvojeno, potvrđivanje se Dionisu vraća kao potvrđivanje koje udvostručava. Baš u tom smislu Večni povratak je proizvod sjedinjavanja Dionisa i Arijadne. Dok je Dionis sam, on još uvek strahuje od pomisli na Večni povratak, jer se boji da ovaj ne dovede sa sobom i reaktivne sile, poduhvat poricanja života, malog čoveka (pa bio on nadmoćan ili uzvišen). Ali kada se dionisijsko potvrđivanje sa Arijadnom potpuno razvije, i Dionis uči nešto novo: da je pomisao na Večni povratak utešna, dok je sam Večni povratak u isto vreme selektivan. Večni povratak ne dolazi bez transmutacije. Biće postajanja, Večni povratak, jeste proizvod jednog dvostrukog potvrđivanja koje čini da se vraća ono što se potvrđuje, i čini da postaje samo ono što je aktivno. Niti reaktivne sile niti volja za poricanje neće se vratiti: one su uklonjene kroz transmutaciju, kroz Večni povratak koji pravi izbor. Arijadna je zaboravila Tezeja, to više nije čak ni ružna uspomena. Tezej se nikada neće vratiti. Večni povratak je aktivan i afirmativan; on je sjedinjavanje Dionisa i Arijadne. Zato ga Niče poredi ne samo sa kružnim uvom, već i sa venčanim prstenom. Eto kako je lavirint prsten, uvo, sam Večni povratak koji, kaže se, jeste povratak onoga što je aktivno ili afirmativno. Lavirint više nije put na kojem se gubimo, već put koji se vraća. Lavirint više nije lavirint saznanja i morala, već života i Bića kao živućeg. Što se tiče proizvoda sjedinjenja Dionisa i Arijadne, to je natčovek ili nad-junak, suprotnost nadmoćnog čoveka. Natčovek je živuće iz pećina i sa vrhunaca, jedino dete koje se pravi na uvo, sin Arijadne i Bika.